CZU: 316.6:343.8 **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13383059**

EVALUAREA PERCEPȚIEI DEȚINUȚILOR FAȚĂ DE EFICIENȚA PROGRAMELOR DE REINTEGRARE PSIHOSOCIALĂ REALIZATE ÎN PENITENCIAR

Ecaterina POPA

asistent universitar doctorand
Universitatea Danubius, Galați, România
orcid id: https://orcid.org/0000-0003-3096-0582

Taking as the field of approach the prisoners' perception of the effectiveness of the psychosocial reintegration programs carried out in the penitentiary, the author aimed to highlight the importance of the prisoners' participation in the psychosocial reintegration programs, as well as their continuation after the execution of the sentence. Recognizing the usefulness of participating in reintegration programs as important by implementing the information received during the programs is a first step in efforts to instill in inmates to use their time spent in the prison environment constructively by working on their behavioral change.

Key words*: psychosocial reintegration programs, prisoners, behaviour, penitentiary environment*

Legat de lumea deţinuţilor şi interiorul mediului penitenciar, autorul defineşte *detenția sau privarea de libertate ca fiind măsura pe care organele judiciare competente o pun în aplicare în cazurile în care există probe și indicii justificate că o persoană a săvârșit o fapta prevăzută și condamnată de legea penală.* Dacă în societate are loc o încălcare şi o tulburare a normelor şi valorilor sociale de ordin penal sau legal din partea unei persoane, atunci apare ca un mijloc de control social o penalizare socială sub forma privării de libertate a persoanei care a încălcat legea.

Executarea unei pedepse care, uneori, durează mulți ani, presupune un anumit loc de detenție, loc cunoscut sub denumirea specială de penitenciar. Prin ***penitenciar*** se înțelege instituția specială, cu scopuri, funcții și structuri proprii, necesară executării acestor pedepse aplicate de instanțele de judecată. Mediul penitenciarului apare ca o instituție, ca fiind un asamblu de reguli juridice cu un caracter stabil, fiind o instituție ierarhică și disciplinată, un spatiu al autorității, impunându-se deținuților o supunere aproape totală [9].

Comportamentul deținuților este unul natural, de adaptare dar condițiile la care se adaptează sunt artificiale, astfel că pot aparea reacții patologice ca dependența de structura instituțională, care *constrânge libertatea și autonomia asupra alegerilor și deciziilor[8]*. Deși nu toți deținuții pot fi constrânși, cei mai mulți internalizează regulile închisorii, devenind dependenți de acestea în contextul în care le conferă siguranță. Chiar deciziile zilnice, banale, sunt raportate la regulile instituționale, limitându-și ca-

pacitatea de alegere şi decizie; deținuții nu au capacitatea de a iniția comportamente sau de a judeca. Chiar şi atunci când sunt puşi în libertate, pot întâmpina dificultăți în luarea deciziilor, de a avea autocontrol asupra propriilor alegeri[4]. Are loc, astfel, *o diminuare a gamei contactelor fizice, psihice şi psihosociale* fiind o particularitate a vieţii din mediul penitenciar. Se consideră că aceste limitării ale vieţii în mediul penitenciar provoacă următoarele tipuri de comportamente la persoanele din regimul de detenţie.

Șocul încarcerării împreună cu subcultura carcerală, în scurtă vreme îl fac pe deținut să-şi formeze – nu neapărat în mod explicit – o viziune despre propria persoană şi să găsească, aşa cum susține N. Mitrofan, o „strategie de supravieţuire”[6].

Observăm că manifestarea *comportamentelor agresive* reprezintă o practică frecventă în mediul carceral. Considerăm că, ponderea acestor manifestări, la deţinuţii aflaţi în mediul carceral, diferă, în funcţie de educaţie, cultură, mentalitate, de percepţia pe care o are deținutul vizând riscul şi gravitatea actului infracţional, de modul de implicare a autorităților în prevenirea şi sancțiunea faptei, vârsta şi sexul individului implicat în săvârşirea actului infracţional, factorii privind personalitatea, stilul de viaţă avut anterior, stilul dobândit în penitenciar, factorii de mediu, dar şi de atitudinea deţinuţilor vizavi de acest proces.

Pentru reintegrarea psihosocială a deținuților se apelează la o serie de legi care facilitează în mod corect şi onest executarea pedepsei private de libertate şi totodată reintegrarea socială a deținuților în societate. Legea 254 din 2013[2], cu modificările şi completările ulterioare, iar Hotărârea Guvernului nr. 157 din 2016[1] privind Regulamentul de aplicare a Legii nr. 254 din 2013 sunt două din cele mai importante legi privind executarea pedepselor. Scopul acestora conform legii 254/2013, Art. 3 (1)„Scopul executării pedepselor şi a măsurilor educative privative de libertate este prevenirea săvârşirii de noi infracțiuni. (2) Prin executarea pedepselor şi a măsurilor educative privative de libertate se urmăreşte formarea unei atitudini corecte față de ordinea de drept, față de regulile de conviețuire socială şi față de muncă, în vederea reintegrării în societate a deținuților sau persoanelor internate”[3].

Programele şi activităţile recuperative se adresează tuturor deținuților, fiind adaptate perioadelor specifice ale traseului execuţional–penal, vârstei deţinuţilor, capacității acestora de dezvoltare şi înţelegere, nevoilor individuale educative, de asistare psihologică şi socială ale fiecărei persoane aflate în detenţie[10]. Aceste activități au ca obiective adaptarea la viaţa instituţionalizată, pregătirea şcolară şi profesională, susţinerea morală, reabilitarea comportamentală şi cultivarea respectului faţă de sine, dezvoltarea mijloacelor de exprimare şi a capacității de a comunica cu alţii, asistenţă şi monitorizare în vederea reintegrării socio-profesionale după punerea în libertate.

Proiectarea şi desfăşurarea ***programelor psihosociale*** care, în concepția lui James McGuire, sunt „un ansamblu de activități având un obiectiv precis şi implicând un număr de elemente interlegate”[5] sau „o serie planificată de ocazii de învățare pentru deținuți, cu scopul general de a le reduce riscul de recidivă”[5], se concretizează în: expuneri, convorbiri individuale şi de grup, studiu de caz, discuții libere, realizarea unor cercuri tehnico-aplicative şi artistice, studiu de lectură individuală, crearea documentarelor pe diferite teme, organizarea şi prezentarea unor materiale publicistice proprii

așezământului penitenciar, valorificarea educativă a exercitării dreptului la informare a deținuților, etc.

În contextul celor expuse, reliefăm **scopul cercetării** care constă în percepția deținuților asupra programele de reintegrare psihosocială.

Cercetarea noastră a prevăzut ***evaluarea percepției deținuților față de eficiența programelor de asistență psihologică, socială și educațională realizate în penitenciar***. Prin această parte a cercetării am vrut să vedem dacă programele de asistență psihologică și socială care se desfășoară în penitenciar îi ajută pe deținuți să-și îndrepte comportamentul.

Din răspunsurile oferite la întrebările din *Chestionarul de evaluare a satisfacției privind eficiența programelor psihosociale*, de deținuți la finalul efectuării programelor psihosociale, s-a evidențiat o identificare corectă a programelor psihosociale a căror rulare au condus la conștientizarea unor emoții negative în proporție de 100% și au reușit rezolvarea acestora, și s-a apreciat utilitatea programelor și/sau activităților la care au participat în perioada detentiei, în proporție de 93%. Diferența de 7% se constată a fi la deținuții a căror participare, deși benevolă, au dat dovată de indiferență, nereușind să se integreze și să își identifice nevoile cu scopul de a și le rezolva. Aceștia au motivat participarea ca fiind utilă datorită creditelor obținute și a petrecerii timpului, mai mult ca divertisment („mă plictisesc în cameră și vroiam să ies și eu puțin să mai aud o vorbă").

În urma analizării datelor statistice se constată urmatoarele:

Cu privire la gradul de participare la programe, așa cum rezultă din Figura 1, avem: 73% dintre deținuți au perceput că participarea lor a fost foarte bună, 20% dintre deținuți au declarat ca fiind participarea una bună, 7% dintre deținuți participare lor o percep ca medie, 0 deținuți –slabă. Datele din chestionarul de evaluare a programelor ne indica faptul ca deținutii apreciază ca fiind bună și foarte bună participarea lor în cadrul programelor, aceasta traducându-se prin deschiderea pentru obținerea de informații utile necesare schimbărilor comportamentale.

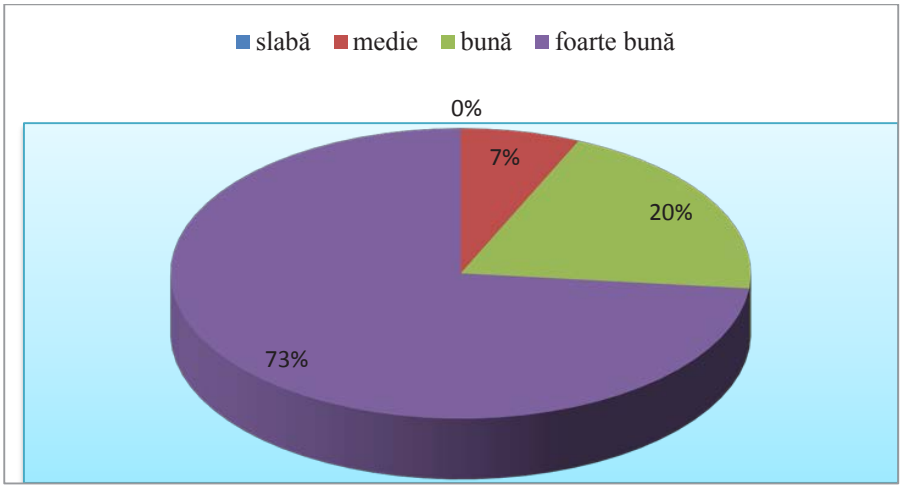

Fig. 1. Percepția deținuților cu privire la implicarea lor în programe psihosociale

Analizând motivele pentru care au participat rezultă din Fig. 2 următoarele : 27% dintre deținuți au motivat participarea la activitățile programelor de reintegrare pentru că le consideră folositoare, utile; 53% dintre deținuți au participat pentru a obține recompense; 3% dintre deținuți au participat pentru că au ieșit și alții, 7% dintre deținuți pentru că li s-a propus, 10% dintre deținuți pentru ca să scape de plictiseală.

Componenta calitativă indică și ea faptul că programele psihosociale sunt percepute ca fiind foarte utile prin prisma numărului de credite (recompenselor) ce poate fi obținut în urma participării, a modalității diferite de petrecere a timpului, dar și a cunoștințelor, informațiilor obținute.

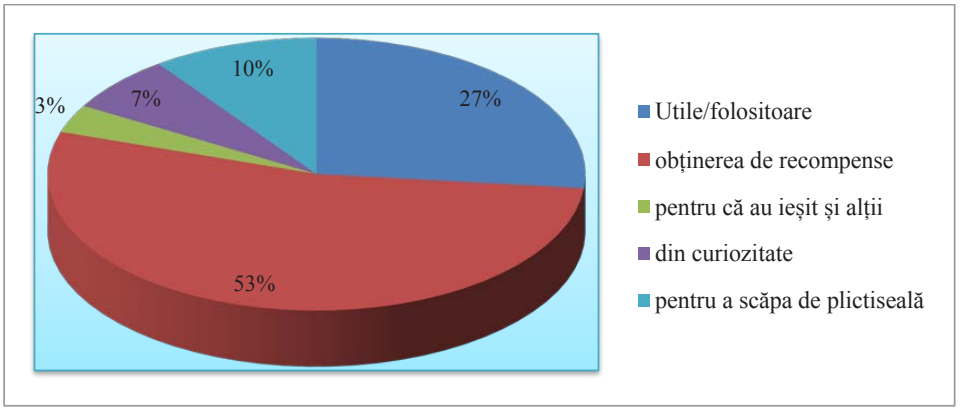

Fig. 2. Motivele pentru care au participat la programe

În Figura 3. observăm gradul în care deținuții apreciază utilitatea programelor, astfel din perspectiva deținuților: 93% dintre deținuți au răspuns afirmativ la utilitatea programelor, 7% dintre deținuți au răspuns negativ. Utilitatea programelor psihosociale urmate este percepută ca fiind mare, cu aplicabilitate în viata de zi cu zi, mai ales după părăsirea penitenciarului. Astfel, persoanele private de libertate intenționează să utilizeze/utilizează cunoștințele și abilitățile dobândite pe parcursul programelor psihosociale.

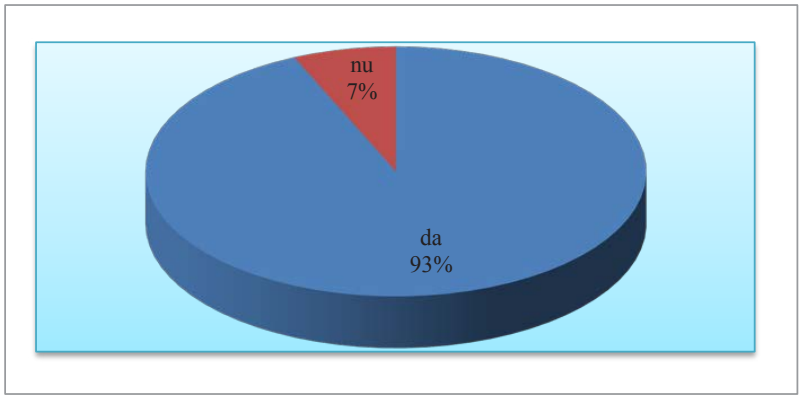

Fig. 3. Reprezentarea grafică a utilității programelor psihosociale

Pentru participarea la programe deținuții și-au acordat note de la 1 la 10 astfel: 50% dintre deținuți și-au dat note de 10; 30% dintre deținuți si-au oferit note de 9 și 20% dintre deținuți note de 8. Nu au fost deținuți care să își acorde note mai mici de nota 8. Notele ridicate acordate de deținuți referitor la participarea la programe relevă faptul ca în profida faptului că au participat pentru obținerea unor recompense, aceștia conștientizează importanța deschiderii la informații noi, implicarea în activitățile din cadrul grupului, determinându-i să fie mai cooperanți, să stabilească relații bazate pe încredere și sinceritate.

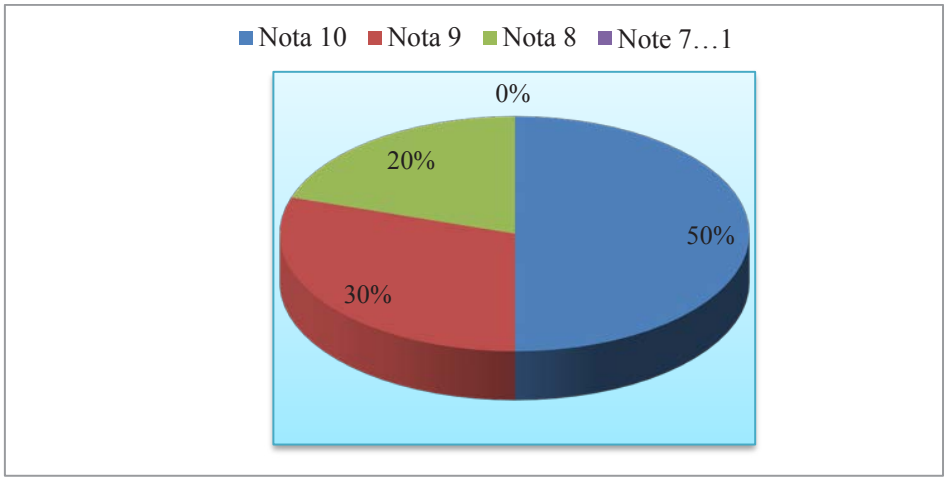

Fig. 4. Reprezentarea grafică a notelor acordate de deținuți pentru participarea la programe

Deși cercetarea se referă la perioada privării de libertate nu putem să nu observăm deficiențele cu privire la continuarea acestor programe după eliberarea deținutului din penitenciar. Dacă aceste programe desfășurate în mediul penitenciar nu sunt continuate în perioada postdetenție și foștii deținuți nu sunt monitorizați și susținuți de societate, se pot pierde valorile prosociale acumulate în timpul detenției. Instituțiile penitenciare își arată deschiderea către societate prin demersurile ONG-urilor care oferă cursuri de formare profesională, dar acestea sunt insuficiente. Serviciile sociale din comunitate care pot asigura asistentă post penală și consiliere sunt diferite de la o localitate la alta, în funcție de resursele financiare existente la nivelul comunității respective. Colaborarea serviciilor de asistență psihosocială din penitenciare cu serviciilr locale de asistență socială și de ocupare a forței de muncă, precum și cu serviciile de probațiune este limitată. Mulți practicieni din domeniile de tratament și reintegrare socială recunosc că intervențiile de sprijin pentru reintegrare ar trebui să lege serviciile instituționale cu serviciile comunitare. Totuși sunt puține dovezi că intervențiile care doar trimit infractorii către servicii comunitare ajută în mod eficient procesul de reintegrare. Oferirea de referințe, mai degrabă decât îngrijirea ulterioară substanțială, este în general ineficientă. Mai eficient, trebuie să existe legături între programele instituționale și intervențiile co-

munitare pentru a asigura continuitatea sprijinului [11], astfel încât să existe un sistem integrat de susţinere a foştilor deţinuţi.[7]

Demersurile de reintegrare psihosocială parcurse de deținuți produc anumite schimbări în pattern-urile comportamentale ale acestora: deținuții sunt mai curioși și au mai multe informații despre un anume subiect și despre propria persoană, adoptă într-o mai mare măsură comportamente pro-sociale pe parcursul executării pedepsei, înțeleg sprijinul pe care pot să-l ofere specialiștii și îl solicită, la nevoie, sunt mai receptivi la nevoile lor și a celor din jur, au abilități mai bune de gestionare a emoțiilor negative și a situațiilor conflictuale, sunt mai asertivi, mai cooperanți atât cu alți deținuți, cât și cu personalul, mai responsabili. Totuși consolidarea și menținerea acestor schimbări pozitive comportamentale în timpul și, mai ales, după executarea pedepsei și punerea în libertate este dificilă.

Reducerea ratei recidivei este, nu doar un indicator al eficienței programelor de reintegrare psihosocială care au grupuri țintă deținuții, ci și un indicator al sănătății comunității. Societatea este solul pe care încearcă să-și fixeze rădăcini sănătoase persoana liberată din detenție, folosind semințele oferite de sistemele prin care a trecut (penitenciar, probațiune, servicii sociale etc.). Constatăm că nu întotdeauna „solul" e pregătit pentru rolul său, iar aceasta deschide un câmp larg de acțiune care poate fi o direcție de tratat, probabil, în alte lucrări.

Bibliografie

1. HOTĂRÂRE Nr. 157/2016 din 10 martie 2016 pentru aprobarea *Regulamentului de aplicare a Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor şi a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal* [accesat 18.10.2023]. Disponibil: http://anp.gov.ro/wpcontent/uploads/sites/37/ rapoarte/hg%20157%20-%20extras.pdf.
2. LEGE Nr. 254 din 19 iulie 2013 *privind executarea pedepselor şi a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal* [accesat 18.10.2023]. Disponibil: http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/37/rapoarte/l%20254%20-%20 extras.pdf.
3. LEGE Nr. 254 din 19 iulie 2013 *privind executarea pedepselor şi a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal* [accesat 18.10.2023]. Disponibil: http://anp.gov.ro/wp-content/uploads/sites/37/rapoarte/l%20254%20-%20 extras.pdf.
4. *Manual de probațiune*. Coord. SCHIAUCU, V., CANTON, R. București: Ed. Eurostandard, 2008. 449 p. ISBN 978-973-88918-0-7.
5. MCGUIRE, J. Defmir les programmes correctionneles. În: *FORUM,* 2000, nr.2, p.6. [citat 18.01.2023]. Disponibil: https://www.csc-scc.gc.ca/research/forum/e122/e122b-fra.shtml.
6. MITROFAN, N. *Psihologie judiciară*. București: Ed. Şansa, 1992, p. 309. ISBN 978-973-46-1393-9.
7. MOLDOVEANU, A. *Integrarea și reintegrarea deținuților*. București: Universitatea București, 2011. [citat 8.01.2023]. Disponibil: https://www.academia. edu/4637340/ Reintegrarea_deținutilor.
8. POPA, E. Comportamentul deținuților în mediul penitenciar. În: *Materialele Conferinței Științifice Internaționale dedicate aniversării de 20 de ani de la fondarea Facultății*

Științifice și ale Educației. Chișinău, 5-6 decembrie, 2019. Chișinău: ULIM (Tipogr. «Print-Caro»), 2020, pp. 223-236. ISBN 978-9975-3371-7-5.
9. POPA, E. Cum afectează detenția persoanele private de libertate prin prisma psihologului de penitenciar. În: *Lucrările Simpozionului internațional Educație prin sănătate*, Ediția a III-a, Bacău, 2018, pp. 32-35. ISSN 978-606-94362-9-5.
10. POPA, E. The Role of Psychosocial Programs Carried out in the Penitentiary Environmen*t*. In: *New Trends in Psychology*, 2019, nr. 2, pp. 57-64. ISSN 2668-0696.
11. *Reintegrarea socială a infractorilor și prevenirea criminalității*. [citat 20.05.2020]. Disponibil: https://www-publicsafety-gc-ca.translate.goog/cnt/rsrcs/pblctns/scl-rntgrtn/indexen.aspx?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_ tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc.